

ვალის არსებობის აღიარება დოქტრინისა და სასამართლო პრაქტიკის ჭრილში

ვალის არსებობის აღიარება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობაა. ამ ურთიერთობის სწორად რეგულირება ბევრად არის დამოკიდებული მისი გამოვლენის ფორმაზე, შინაარსზე, სამართლებრივ კეთილსინდისიერებაზე და ა. შ. ნაშრომში განხილულია ვალის არსებობის აღიარების სამართლებრივი ბუნება. გაკეთებულია ზოგადი მიმოხილვა ისეთი ძირითადი საკითხებისა, როგორებიცაა: ვალის არსებობის აღიარების ცნება, მისი შინაარსი და გამოხატვის ფორმა, ასევე, გამიჯვნა და კავშირი სხვა სამართლებრივ ინსტიტუტებთან, რასაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული თვალსაზრისით.

საკვანძო სიტყვები: ვალის არსებობის აღიარება, აბსტრაქტული ხელშეკრულება, კაუზალური აღიარება, ნოვაცია, სხვა შესრულება, სხვა ვალდებულება.

1. შესავალი

ვალდებულების სამართლებრივ სიცოცხლისუნარიანობას განაპირობებს მისი ფორმა და შინაარსი, რომლებიც შეესაბამება იმპერატიულ და დისპოზიციურ ნორმათა მოთხოვნებს. სწორედ ასეთი ვალდებულების შესრულება პრაქტიკულად გამარტივებულია. თუმცა მხარეთა სუბიექტური თუ ობიექტური გარემოებებიდან გამომდინარე, ხშირად ვალდებულების შესრულების ხარისხი დავის საფუძველია. კიდევ უფრო რთულად დგას საკითხი მაშინ, როდესაც ბუნდოვანია ვალდებულების შინაარსი, სახე, ფორმა და ა. შ.

რაც უფრო სრულყოფილი და ცალსახად გასაგებია საკანონმდებლო ნორმები თავისი შინაარსით, მით უფრო ნაკლები პრობლემები ჩნდება ამა თუ იმ ვალდებულებათა შესრულების დროს. ამ მხრივ საყურადღებოა სწორედ ვალის არსებობის აღიარებით წარმოშობილი ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობა, სადაც მორალისა და სამართლის იძულება და მისი რეგულირება თანაბრად არის შერწყმული.

გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება ის შემთხვევა, როდესაც ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა ხანდაზმულია, როდესაც მოვალე არ უარყოფს ვალდებულების არსებობას, თუმცა უარს აცხადებს მის შესრულებაზე. პრაქტიკული თვალსაზრისით, მეტად რთულია ასე-

* სამართლის დოქტორი, თბილისის ჰუმანიტარული სასწავლო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის, საქართველოს უნივერსიტეტისა და გურამ თავართქილაძის სასწავლო უნივერსიტეტის მოწვეული ლექტორი.

თი შემთხვევების სამართლებრივი ანალიზი, ვინაიდან ძნელი ხდება იმის გარკვევა, არის თუ არა ეს ვალის აღიარება, იწყება თუ არა ხანდაზმულობის ვადის დენა, წარმოიშვა თუ არა მოთხოვნა იმ კრედიტორის მხრიდან, რომლის მოთხოვნაც უკვე ხანდაზმული იყო და ა. შ.

სასამართლო პრაქტიკის შესწავლით ნათელია, რომ ეს საკითხები ხშირად მტკივნეულად იჩენს თავს და დავის საგანი ხდება.

სასამართლო პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როდესაც ურთიერთსაწინააღმდეგო შეფასებები კეთდება და გაურკვეველი ხდება, ვალის არსებობის აღიარება არის ცალმხრივი გარიგება, თუ ცალმხრივი ხელშეკრულება. თუმცა კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა დადგინდეს, რასთან გვაქვს საქმე – ვალის არსებობის აღიარებასთან, როგორც ცალმხრივი ნების გამოვლენასთან, რომელიც იურიდიული ძალის მქონეა და შეიძლება მოგვცეს შედეგი, თუ ვალის არსებობის აღიარებასთან, როგორც ცალმხრივ ხელშეკრულებასთან.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, საჭირო ხდება კონკრეტული შემთხვევის შეფასება, როგორც საკანონმდებლო ნორმების ზუსტი კომენტარების, ისე სასამართლო პრაქტიკის ღრმა ანალიზის საფუძველზე; აგრეთვე, საჭიროა შედარებითსამართლებრივი ანალიზი ვალის არსებობის აღიარებისა სხვა სამართლებრივ ინსტიტუტებთან, რაც ასევე ხელს შეუწყობს სასამართლო დავების ზუსტ მოწესრიგებას და მხარეთა ინტერესების დაცვას.

ნაშრომში განხილული საკითხები აქტუალურია როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული კუთხით. ვალის არსებობის აღიარების საფუძველზე წარმოშობილი ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის სწორად რეგულირება უზრუნველყოფს არა მხოლოდ იმ პირის ინტერესებს, რომლის სასარგებლოდაც მოხდა ვალის აღიარება, არამედ იმ პირის ინტერესების დაცვაც ხდება, რომელმაც ვალის არსებობა აღიარა. საყურადღებოა ის მომენტი, რომ იმ პირის ნებას, რომელმაც ვალის არსებობა აღიარა, შეიძლება დაეთანხმოს ან არ დაეთანხმოს ის პირი, რომლის სასარგებლოდაც მოხდა ვალის აღიარება. ასეთი ნების გამოვლენის თავისუფლება არ უნდა გახდეს ვალის არსებობის აღიარების ბათილობის საფუძველი. ამდენად, ერთი პირის ნების გამოვლენის თავისუფლებით არ უნდა შეიზღუდოს მეორე პირის ნების გამოვლენის თავისუფლება სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე. ეს იმას ნიშნავს, რომ პირს, რომელმაც ვალის არსებობა აღიარა, უნდა მიეცეს შედეგის მიღწევის სამართლებრივი შესაძლებლობა.

2. ვალის არსებობის აღიარება (ზოგადი დახასიათება)

ყველა ვალდებულებას და მის შესრულებას საფუძველი აქვს. ეს საფუძველი შეიძლება იყოს სახელშეკრულებო ან კანონისმიერი. მისი შესრულება კი მოქალაქის მიერ განხორციელებული ფაქტობრივი ქმედების შედეგია, რომელიც შეიძლება გამოიხატოს მოქმედებითაც და უმოქმედობითაც, რასაც თან უნდა ახლდეს შესრულების კეთილსინდისიერების პრინციპი.

პრაქტიკაში ჭარბობს ხელშეკრულების საფუძველზე წარმოშობილი ვალდებულებანი, რომლებიც სხვადასხვა სახის შეიძლება იყოს.

ხელშეკრულების დადება ნების თავისუფალი გამოვლენაა. „ხელშეკრულების თავისუფლად დადება გულისხმობს იმას, რომ არავინ არაა ვალდებული, დადოს ხელშეკრულება“.¹ ამდენად, ხელშეკრულების დადება და მისი შინაარსის განსაზღვრა არ ხდება იძულებით. „შინაარსი შემოიფარგლება უფლება-მოვალეობათა კავშირით“,² ხელშეკრულების შესრულება კი ხდება სამართლებრივი იძულებით. „იძულება, რომელიც შეიძლება მოვიაზროთ ვალდებულების არსში, არ არის ცალსახად რომელიმე სახის იძულება (ეთიკური, სამართლებრივი თუ სხვ.), ის იძულებათა ჯამია, რაც ვალდებულების სახეს იძენს“.³

ხელშეკრულების დადებისა და მისი შინაარსის განსაზღვრის თავისუფლების პრინციპი ასევე მოქმედებს ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულების დადების დროს. ასეთი ხელშეკრულება განსაკუთრებული შემთხვევაა, რომელიც გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება. აქ აუცილებელია, გავმიჯნოთ ვალის აღიარება და ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულება.

ვალის არსებობის აღიარებასთან გვაქვს საქმე მაშინ, როდესაც პირის მიერ განხორციელებული ქმედების (შედგენილი დოკუმენტის ან ზეპირი განმარტების საფუძველზე იკვეთება ვალდებულების არსებობის ფაქტი, რომელიც ამ პირის მიერ თავის დროზე არ შესრულებულა და ვალდებულება ხანდაზმულობის გამო შესრულებას აღარ ექვემდებარება. თუ პირი ასეთი ვალდებულების შესრულებაზე განაცხადებს თავისივე ნებით გამოვლენილ თანხმობას დადგენილი ფორმით, მაშინ ეს იქნება ვალის აღიარება, რომელსაც შეიძლება მოჰყვეს შესაბამისი შედეგი, კერძოდ: მოთხოვნის უფლება და ახლიდან ხანდაზმულობის ვადის დენის ათვლა.

ვალის აღიარება უნდა ხდებოდეს არა ხანდაზმულობის ვადის დენის პერიოდში, არამედ ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ.

ვალის აღიარება არ იქნება ის შემთხვევა, როდესაც მოვალე ადასტურებს ვალდებულების არსებობას, თუმცა უარს აცხადებს მის შესრულებაზე იმის გამო, რომ უკვე გასულია ხანდაზმულობის ვადა. ამაზე მსჯელობს ასევე უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკა, კერძოდ: „აპელანტთა შუამდგომლობით შპს „ზ. რ. ც. პ“-ისაგან გამოთხოვილ საბუთებში არის ცხრილი, რომელშიც ჩამოთვლილია მხოლოდ აპელანტთა მიერ მიუღებელი ხელფასის ოდენობა. პალატამ მიიჩნია, რომ საწარმომ დააფიქსირა მოთხოვნა, რომელიც თავისთავად არ ნიშნავს მისი გადახდის ვალდებულების აღიარებას. ხანდაზმულობის შინაარსიც სწორედ ისაა, რომ ამ დროს მოვალე კი არ

¹ ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, თბ., 2005, 270.

² ზოიძე ბ., სამართლის პრაქტიკული ყოფიერების შემეცნების ცდა უპირატესად ადამიანის უფლებათა ჭრილში, თბ., 2013, 95.

³ იქვე.

უარყოფს, არამედ ადასტურებს ვალდებულების არსებობას, მაგრამ მის შესრულებაზე უარს აცხადებს ვადის გასვლის გამო”.⁴

ამდენად, მოვალის მიერ ვალდებულების დადასტურებას თან უნდა ახლდეს მოვალის ნების გამოვლენა მისი შესრულების შესახებ, სხვაგვარად ეს არ იქნება ვალის არსებობის აღიარება.

ვალის არსებობის აღიარება არ არის სასამართლო განხილვის დროს მოვალის მიერ სასარჩელო მოთხოვნის აღიარება, მხარდაჭერა და იმის თქმა, რომ ის მხარს უჭერს ვალდებულების არსებობას. ამდენად, საპრეტენზიო და სასარჩელო მოთხოვნის საფუძველზე პირის მიერ გამოხატული თანხმობა ვალდებულების შესრულებაზე არ გულისხმობს 341-ე მუხლით გათვალისწინებული ვალის არსებობის აღიარებას. ეს არის არსებული ხელშეკრულების და მისი შესრულების ფარგლებში ნების გამოვლენა, რომელიც სახელშეკრულებო ვალდებულებების შესრულების წესებსა და მის ცვლილებებს შეიძლება უკავშირდებოდეს, რომლის შემთხვევაშიც მოვალე არ უარყოფს არსებული ვალდებულების შესრულებას. ამ თვალსაზრისით, ვფიქრობთ, არასწორი შეფასებებია გაკეთებული სასამართლო პრაქტიკაში. ამ მხრივ საინტერესოა საკასაციო სასამართლოს მოსაზრებები სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებებზე, კერძოდ: „მხარეთა მიერ შედგენილი ხელწერილი სამოქალაქო კოდექსის 341-ე მუხლით გათვალისწინებული ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულებად არ შეიძლება შეფასდეს, რადგან, როგორც მხარეთა განმარტებებით, ასევე ხელწერილის შედგენის დამსწრე მოწმეთა ჩვენებებით უტყუარადაა დადგენილი, რომ ხელწერილით განისაზღვრა მხარეთა შორის უკვე არსებული ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობებიდან გამომდინარე და სამომავლოდ შესასრულებელი ვალდებულების ფარგლები”.⁵

არსებობს ისეთი შემთხვევები, როდესაც პირი აღიარებს ვალის არსებობას და ამ აღიარებით ცდილობს სხვა უფრო რთული ვალდებულების ან სხვა ვალდებულების დაფარვას და მისი შესრულებისაგან თავის არიდებას. ვფიქრობთ, ეს არ არის, 341-ე მუხლის თანახმად, ვალის არსებობის აღიარება, მაგალითად: თუ პირი შესრულებით აღიარებს ვალის არსებობას და ამით ცდილობს, თავი აარიდოს სამართლებრივი ორგანოების წინაშე პასუხისმგებლობას. ვალის არსებობის აღიარება დასაშვებია კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებში, სადაც არ ხდება საჯარო ხასიათის ინტერესების შელახვა. თუმცა, როდესაც ვალის არსებობის აღიარება ხდება კერძო პირებს შორის მორიგებით, ასეთ შემთხვევაში კერძო პირებს შორის ურთიერთპასუხისმგებლობის, ანუ ზიანის ანაზღაურების ფარგლებში მორიგება ინარჩუნებს იურიდიულ ძალას, მაგრამ სამართალდამცავი ორგანოების წინაშე პასუხისმგებლობა ურთიერთშორის მორიგების საფუძველზე ვერ გამოირიცხება; ასევე, შესაძლებელია, ვალის არსებობის აღიარება მიზნად ისახავს მესამე პირის (მაგალითად დაზარალებულის) შეცდომაში შეყვანას და ამით სრული პასუხისმგებლობისაგან

⁴ ვალის არსებობის აღიარება, განჩინება №ას-392-371-2013, 8 ნოემბერი, 2013 წ., ქ. თბილისი, სასამართლო გადაწყვეტილებათა კრებული, №10, 2014, 24.

⁵ უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება №ას-839-890-2011, 8 ნოემბერი 2011წ. ვალის არსებობის აღიარება, 2012 წ. კრებული, №2.

თავის არიდებას. მაგალითად: პირმა იცის თავისი ბრალეულობის მაღალი ხარისხის შესახებ და დაუყოვნებლივ შესრულების საფუძველზე აღიარებით იხსნის სრულად პასუხისმგებლობას დაზარალებულის წინაშე. აქ დარღვეულია ვალდებულების შესრულების კეთილსინდისიერების პრინციპი, სადაც შედეგი შესაძლოა დაექვემდებაროს ბათილობას.

ვალის არსებობის აღიარება მისი თავდაპირველი წარმოშობის საფუძველების მიხედვით შეიძლება იყოს სახელშეკრულებო და კანონისმიერი.

სახელშეკრულებო ვალდებულებათა აღიარებად შეიძლება განვიხილოთ შემდეგი შემთხვევები:

ა) სახელშეკრულებო ვალდებულება (კაუზალური), რომელიც არ შესრულებულა და ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო უკვე მის შესრულებაზე კრედიტორის მოთხოვნის დაკმაყოფილება შეუძლებელია. ასეთი ვალის აღიარება ახალი დამოუკიდებელი მოთხოვნის წარმოშობის საფუძველია.

ბ) სახელშეკრულებო ვალდებულებითი ურთიერთობის აღიარებად განიხილება ისეთი შემთხვევაც, როდესაც ვალდებულება შესაძლოა, თავდაპირველად წარმოიშვა ზეპირი გარიგების საფუძველზე და პირმა ვერ დაადასტურა მისი დადების ფაქტი მტკიცებულებათა არარსებობის გამო. შესაბამისად, მისი შესრულება დადგენილ პერიოდში ვერ მოხდა მოვალის მიერ, თუმცა ამ უკანასკნელმა შემდეგ თავად აღიარა მისი არსებობა და ა. შ.

კანონისმიერ საფუძველზე წარმოშობილი ვალდებულებითი ურთიერთობის არსებობის აღიარების შემთხვევებია:

ა) როდესაც პირი აღიარებს სხვისთვის ზიანის მიყენებისა და მისგან წარმოშობილი ვალის არსებობას. ეს შესაძლოა, უკავშირდებოდეს ისეთ შემთხვევებს, როდესაც პირმა არ იცის მისი ქონებრივი თუ არაქონებრივი ინტერესისადმი ზიანის მიყენების ფაქტის შესახებ, ან ამ ზიანის მიმყენებელი პიროვნების შესახებ. ე. ი., როდესაც უცნობია, ვინ მიაყენა მას ზიანი. ასეთ შემთხვევაში ზიანის მიმყენებელი თავად აღიარებს ზიანის მიყენების ფაქტს და ვალის არსებობას.

ბ) კანონისმიერი ვალის დაკმაყოფილება არ ხდება ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო. მაგალითად: ხანდაზმულობის გამო მემკვიდრე ვერ იღებს კუთვნილ წილს სამკვიდრო ქონებიდან, რომელიც უკვე განაწილებულია სხვა მემკვიდრეებს შორის. თუმცა მემკვიდრეებს შეუძლიათ, აღიარებთ გადასცენ ასეთ მემკვიდრეს ის კუთვნილი წილი, რომელსაც იგი კანონისმიერი საფუძველით მიიღებდა, სამკვიდროს მიღების ვადა რომ არ გაეშვა.

ამდენად, ვალის არსებობის აღიარება, როგორც უკვე ითქვა, თავისთავად არის ახალი დამოუკიდებელი მოთხოვნის წარმოშობის საფუძველი. მოთხოვნა უკავშირდება თავდაპირველი (კანონისმიერი ან სახელშეკრულებო) ვალდებულების შესრულებას. როდესაც ვალდებულება ხანდაზმულობის ან სხვა მიზეზის გამო აღარ არსებობს და კრედიტორის მოთხოვნა შესრულებას აღარ ექვემდებარება, აქ შეუძლებელია, გამოყენებულ იქნეს იძულებათა ჯამი. პირის მიერ ვალის

არსებობის აღიარება შეუძლებელია ხდებოდეს სამართლებრივი იძულების საფუძველზე. აქ საქმე გვაქვს ნების გამოვლენის თავისუფლებაზე დამყარებულ ეთიკურ იძულებასთან, რომლის მოტივაციას მნიშვნელობა არა აქვს.

3. ვალის აღიარება როგორც ცალმხრივი გარიგება

ვალის არსებობის აღიარება ცალმხრივი ნების გამოვლენაა, როდესაც პირი აღიარებს ვალდებულების გარკვეულ პერიოდში არსებობას.

ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულების დადება არ არის იმ პირის ვალდებულება, რომლის სასარგებლოდაც მოხდა ვალის აღიარება. ამ უკანასკნელს უფლება აქვს, უარი თქვას აღიარებულის მიღებაზე. თუმცა ეს ყოველთვის არ ნიშნავს ვალის არსებობის აღიარების შესახებ გამოვლენილი ნების ბათილობას.

პირის მიერ ნების გამოვლენა ვალის აღიარების შესახებ ბათილი შეიძლება იყოს ზოგადი წესების საფუძველზე. მაგალითად: აღიარების ნების გამოვლენის იძულებითი ხასიათი, ანდა ვალის აღიარება ეხება იმ ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობას, რომლის წარმოშობის თავდაპირველი საფუძველი ბათილი აღმოჩნდა და ა. შ.

ჩემი აზრით, ვალის არსებობის აღიარება არ შეიძლება ცალსახად ვალიაროთ როგორც ცალმხრივი ხელშეკრულება.

პირის მიერ ვალის აღიარება შეიძლება განვიხილოთ, ასევე, როგორც ცალმხრივი გარიგება, რომელსაც შეიძლება მოჰყვეს სამართლებრივი შედეგი. მაგალითად: „ა“-მ 2016 წლის თებერვალში „ბ“-ს საბანკო ანგარიშზე გადარიცხა 3000 ლარი, რომელიც „ა“-მ „ბ“-საგან ისესხა და უნდა დაებრუნებინა 2012 წლის იანვარში. „ბ“-ს მოთხოვნა „ა“-ს მიმართ შესრულებას აღარ ექვემდებარებოდა ხანდაზმულობის გამო. აქედან გამომდინარე, „ბ“-ს მიერ „ა“-ს ანგარიშზე თანხის გადარიცხვა ნიშნავს ვალის აღიარებას.

შესრულებით ვალის აღიარება სახეზეა მაშინაც, როდესაც პირი შესრულებას ახდენს ნოტარიუსთან (დეკონირებით).

ამდენად, შესრულებით (ანგარიშზე თანხის ჩარიცხვით, დეკონირებით და ა. შ.) ვალის აღიარება, როგორც ცალმხრივი ნების გამოვლენა, არის ნამდვილი, ვიდრე დასაბუთებით საწინააღმდეგო არ დადგინდება. მაგალითად: ეს შესაძლებელია მოხდეს იმ შემთხვევაში, როდესაც დადგინდება, რომ ის ვალდებულება, რომელიც იქნა აღიარებული, საერთოდ არ არსებობდა.

ერთი პირის მიერ გაგზავნილი შეტყობინება ვალის აღიარების შესახებ, რომელიც მიიღო მეორე მხარემ, არის ნამდვილი. აღნიშნულის საფუძველზე ერთი მხარე (ვინც აღიარა ვალდებულება)

კისრულობს მის შესრულებას, ხოლო მეორე მხარეს (ვის სასარგებლოდაც მოხდა აღიარება) წარმოეშობა მოთხოვნის უფლება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ეს შეტყობინება არის ცალმხრივად დადგენილი ფორმით გამოვლენილი ნება ვალის აღიარების შესახებ და მიეკუთვნება ცალმხრივ გარიგებათა იმ ჯგუფს, „რომლებიც, მართალია, იურიდიულ ძალას იძენენ მხოლოდ ერთი პირის მიერ ნების გამოვლენის შედეგად, მაგრამ უფლებრივ, ქონებრივ ან სხვაგვარ უპირატესობას ანიჭებენ მესამე პირებს“.⁶

მაგალითად: „ა“-მ წერილობითი შეტყობინება გაუგზავნა „ბ“-ს, რომ ის თანახმაა, დაუბრუნოს 1000 ლარი, რომელიც მას სესხის ხელშეკრულების საფუძველზე უნდა დაებრუნებინა 5 წლის წინ და ვერ დაუბრუნა. ეს შეტყობინება „ა“-ს მხრიდან არის ვალის არსებობის აღიარება. ასეთი შეტყობინების მიღების დღიდან „ბ“-ს გაუჩნდა მოთხოვნის უფლება და მისთვის თავიდან დაიწყო ხანდაზმულობის ვადის დენის ათვლა. ამდენად, ასეთი ფორმით გამოვლენილი ნება ვალის აღიარების შესახებ არის ნამდვილი, ვინაიდან მის საფუძველზე მეორე მხარეს წარმოეშობა მოთხოვნის უფლება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ცალსახად მიუღებელია სასამართლო პრაქტიკიდან გამომდინარე განმარტება იმის შესახებ, რომ „ვალის არსებობის აღიარება არის ცალმხრივი და აბსტრაქტული ხელშეკრულება, რომლის თანახმად, ერთი მხარე მეორე მხარის სასარგებლოდ დამოუკიდებლად კისრულობს გარკვეულ მოქმედებების შესრულებას და, ამდენად, საკმარისია ერთი პირის მიერ ნების გამოვლენა“. მისაღებია აღიარების აბსტრაქტული ბუნება, თუმცა მხოლოდ ერთი პირის ნების გამოვლენა ცალმხრივი ხელშეკრულებისთვის არ არის საკმარისი. დოქტრინაში გაკეთებული განმარტების თანახმად, „ისეთ გარიგებებს, რომელთა ნამდვილობისათვის საკმარისია ერთი პირის მიერ ნების გამოვლენა სამოქალაქო სამართალში, ეწოდება ცალმხრივი გარიგებები იმის გამო, რომ ამ ტიპის გარიგებების დროს სამართლებრივი ურთიერთობების წარმოშობა, შეცვლა ან შეწყვეტა ერთი პირის ნებაზეა დამოკიდებული“.⁷

ამდენად, სათანადო ფორმის დაცვით ვალის არსებობის აღიარება – ეს არის პირის მიერ ნების თავისუფალი გამოვლენა, რომელიც ხდება დამოუკიდებელი და რომლის საფუძველზეც პირი თანახმაა, მეორე პირის სასარგებლოდ მოახდინოს შესრულება. ამავე დროს, შესრულება ეხება იმ ვალდებულებას, რომელიც თავის დროზე ვერ იქნა შესრულებული.

ამდენად, როდესაც პირი დადგენილი ფორმით აღიარებს, რომ ვალდებულება არსებობდა და, ამავე დროს, თანახმაა, შეასრულოს ეს ვალდებულება, ეს იქნება ცალმხრივი ნების გამოვლენა, რომლითაც მეორე პირს უჩნდება შესრულების მოთხოვნის უფლება იმ პირისაგან, ვინც აღიარა ვალის არსებობა. ვალის აღიარების მომენტიდან იწყება ხანდაზმულობის ვადის დენის ათვლა.

კერძოსამართლებრივი ურთიერთობა იმპერატიული და დისპოზიციური ნორმების საფუძველზეა მოწესრიგებული, რაც ჰარმონიულ ურთიერთობას ამყარებს პირებს შორის, ეს კი იმას ნიშნავს, რომ თანაბრად არის დაცული ურთიერთობის ყველა მონაწილის ინტერესი. არ შეიძლება პი-

⁶ *ჟანტურია ლ.*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ., 2011, 298.

⁷ *ჟანტურია ლ.*, შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 1997, 315.

რის უფლება ვალდებულებით შეიზღუდოს. ამიტომაც პირს, რომლის სასარგებლოდაც მოხდა ვალის აღიარება, უფლება აქვს, მიიღოს ან არ მიიღოს აღიარების შედეგი. ვინაიდან ვალის არსებობის აღიარებას და მის მოტივაციას არა აქვს მნიშვნელობა, სამართლებრივად ასევე არა აქვს მნიშვნელობა, რატომ შეიძლება თქვას უარი შესრულების მიღებაზე პირმა, რომლის სასარგებლოდაც მოხდა ვალის აღიარება. თუმცა პირის მიერ გამოვლენილი ნება ვალის აღიარების შესახებ იქნება ნამდვილი.

4. ვალის აღიარება როგორც ცალმხრივი ხელშეკრულება

ვალის არსებობის აღიარებისა და მისი შესრულების შესახებ პირის მიერ ნების გამოვლენა ცალმხრივი ხელშეკრულების სახეს იძენს იმ შემთხვევაში, როდესაც ამ გამოვლენილი ნების მიღების საფუძველზე პირი, რომლის სასარგებლოდაც მოხდა ვალის აღიარება, თანახმაა, დაიდოს ვალის აღიარების ხელშეკრულება. ე.ი. აღიარებას მოჰყვება შეთანხმება, ანუ მხარეები თანხმდებიან შესრულების წესსა და პირობებზე (დრო, ადგილი და ა.შ.). შესაბამისად, თავიდან იწყება ხანდაზმულობის ვადის დენა.

თუმცა ამ უკანასკნელს უფლება აქვს, უარი თქვას ხელშეკრულების დადებაზე, ან უკვე შესრულებულის მიღებაზე, რომელიც, თავის მხრივ, იქნება ასევე ცალმხრივი გარიგება, რაც გარკვეული შეფასებებით იძენს პატიების ნიშნებს. თუ ეს მიუღებელია მოვალისთვის, რომელმაც აღიარა ვალის არსებობა და გამოხატა მისი შესრულების ნება, უფლება აქვს, ასევე გამოხატოს უარი იმაზე, რაც მისთვის პატიების ტოლფასია და მოახდინოს მისი შესრულება ზოგადი ნორმებით, რომელიც არეგულირებს ვალდებულების შეწყვეტას. ასე რომ, პირის მიერ ვალის აღიარების ნამდვილობა ყოველთვის არ უნდა იყოს დამოკიდებული იმაზე, მეორე მხარე მიიღებს თუ არა მას.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, შეიძლება ითქვას, რომ ვალის არსებობის აღიარების შესახებ გამოვლენილ ნებას, რომელიც უნდა მიუვიდეს იმ პირს, ვის სასარგებლოდაც მოხდა ვალის აღიარება, აქვს ოფერტის ნიშნები, ანუ ამ უკანასკნელმა შეიძლება მიიღოს ეს წინადადება, შეიძლება – არა. თუმცა განსხვავება არის ის, რომ უარყოფითი აქცეპტის შემთხვევაში, ანუ როდესაც ოფერტის მიღება არ ხდება, ხელშეკრულება არ დაიდება და არანაირი შედეგი არ მოჰყვება ოფერტს. რაც შეეხება ვალის არსებობის აღიარებას, თუ პირი, რომლის სასარგებლოდაც მოხდა ვალის აღიარება, უარს იტყვის შესრულების შედეგებზე, შედეგი შეიძლება მაინც დადგეს აღიარების შესრულებით, ანუ ვალდებულება ცალმხრივად გამოვლენილი ნების საფუძველზე შეიძლება შესრულდეს და შეწყდეს. მაგალითად: ნოტარიუსის მონაწილეობით შექმნილი დოკუმენტი, რომლითაც ვლინდება პირის ნება ვალის აღიარების შესახებ, რაც უფლებას აძლევს პირს (რომლის სასარგებლოდაც მოხდა ვალის აღიარება), მოითხოვოს შესრულება.

ამდენად, ვალის აღიარება შეიძლება მოხდეს მხარეთა შეთანხმებით, ანუ, როდესაც პირის მიერ გამოვლენილი ნება ვალის აღიარების შესახებ მიუვა ადრესატს. და ეს აღიარება ეხება იმ ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის დადასტურებას და შესრულებას, რომელიც

ხანდაზმულობის ან სხვა საფუძვლით შესრულებას აღარ ექვემდებარებოდა, ან შესაძლოა, მოთხოვნის შესახებ კრედიტორისთვის უცნობი იყო. ასეთ შემთხვევაში საქმე გვექნება ცალმხრივ ხელშეკრულებასთან, რომელიც სრულყოფილად უნდა პასუხობდეს მოთხოვნებს, რაც შინაარსთან იქნება დაკავშირებული. ამ მხრივ საინტერესოა უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკის შეფასებები: „ვინაიდან ვალის აღიარების ხელშეკრულება დამოუკიდებელი გარიგებაა, კანონის მოთხოვნებიდან გამომდინარე, იგი უნდა აკმაყოფილებდეს გარიგების ნამდვილობისათვის დადგენილ პირობებს. ამასთან, აუცილებელია მხარეთა შეთანხმება ხელშეკრულების არსებით პირობებზე. ამ თვალსაზრისით, მართებულია კასატორის მითითება სამოქალაქო კოდექსის 327-ე მუხლზე, რომლის 1-ლი და მე-2 ნაწილების თანახმად, ხელშეკრულება დადებულად ითვლება, თუ მხარეები მის არსებით პირობებზე შეთანხმდნენ საამისოდ გათვალისწინებული ფორმით. არსებითად ჩაითვლება ხელშეკრულების ის პირობები, რომლებზეც ერთ-ერთი მხარის მოთხოვნით მიღწეულ უნდა იქნეს შეთანხმება, ანდა რომლებიც ასეთებად მიჩნეულია კანონის მიერ. პალატის ამ მოსაზრებით, არსებითად უნდა ჩაითვალოს ისეთი პირობები, როგორებიცაა: მხარეთა შეთანხმება ხელშეკრულების საგანზე, ძირითადი უფლება-მოვალეობების განსაზღვრა, ფასი, შესრულების ვადა და ა.შ. აქედან გამომდინარე, ნებისმიერი დოკუმენტი, რომელშიც ვალის არსებობაა დაფიქსირებული, ვერ ჩაითვლება ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულებად, თუ არ დადგინდება, რომ მხარეები შეთანხმდნენ ხელშეკრულების არსებით პირობებზე“.⁸

ამდენად, როგორც დოქტრინაში, ისე სასამართლო პრაქტიკაში გამოთქმული ერთიანი მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულება შინაარსობრივად უნდა შეიცავდეს შეთანხმებას ყველა არსებით პირობაზე⁹, უდავოდ მისაღებია. თუმცა შინაარსი უნდა გამომდინარეობდეს იმ ვალდებულების პირობებიდან, რომელიც არსებობდა მხარეთა შორის (ან არსებობს), მაგრამ ხანდაზმულობის ან სხვა საფუძვლების გამო არ შესრულდა. მიმაჩნია, რომ ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულების შინაარსობრივი ცვლილებები არ უნდა იწვევდეს არსებით სხვაობას თავდაპირველი ვალდებულების შინაარსისაგან. გარდა იმისა, როდესაც სხვა შესრულების შემთხვევასთან გვაქვს საქმე, რომელიც უზრუნველყოფს შეუსრულებელი ვალდებულების შესრულებას. წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს იქნება არა ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულება, არამედ სხვა ვალდებულება.

რაც შეეხება ვალის აღიარებას, რომლის წარმოშობის საფუძველი კანონისმიერ ხასიათს ატარებს (მაგალითად ზიანის ანაზღაურება), მაშინ ასეთი ხელშეკრულების შინაარსის განსაზღვრა მხარეთა მიერ უფრო თავისუფალ ხასიათს იძენს.

5. ვალის არსებობის აღიარების ფორმა

⁸ განჩინება №ას-1485-1401-2012, უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები, 2013 წლის კრებული №12, ქ. თბილისი, 11 ნოემბერი, 2013 წ., 9.

⁹ ცერცვაძე ლ., ვალდებულების წარმოშობის სპეციფიკური საფუძვლები – სახელშეკრულებო სამართალი (ავტორთა კოლექტივი), რედაქტორი გ. გულელი, თბ., 2014, 201.

სამართალი რაიმე ფორმით უნდა გამოვხატოთ, ჩვენ რომ ვაღიაროთ მისი არსებობა და ჩვენზე ზემოქმედება.¹⁰ მხარეთა შეთანხმების ლეგიტიმურობა მისი გამოხატვის ფორმაზეა დამოკიდებული. ცნობილია, რომ ფორმა ან მხარეთა შეთანხმებით დგინდება თავისუფალი არჩევანის საფუძველზე, ან კანონით იმპერატიულად არის დადგენილი. სსკ-ის 341-ე მუხლის პირველი ნაწილი პირდაპირ უთითებს, რომ „იმ ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის, რომლითაც აღიარებულ იქნა ვალდებულებითი ურთიერთობის არსებობა (ვალის არსებობის აღიარება), აუცილებელია წერილობითი აღიარება. თუ სხვა ფორმაა გათვალისწინებული ვალდებულებითი ურთიერთობის წარმოშობისათვის, რომლის არსებობაც აღიარებულ იქნა, მაშინ აღიარებაც მოითხოვს ამ ფორმას“. ნორმის ეს ნაწილი უთითებს გარიგების წერილობით ფორმაზე ვიწრო გაგებით, რაც იმას გულისხმობს, რომ ვალის არსებობის აღიარება უნდა მოხდეს წერილობითი ფორმით, თუმცა იმპერატიულად არ დგინდება – უნდა იყოს მარტივი თუ რთული წერილობითი ფორმით. ეს უნდა გადაწყდეს კონკრეტულ შემთხვევაში, ე. ი საყურადღებოა, თუ რა ფორმით იყო წარმოშობილი ის ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობა, რომლის აღიარებაც ხდება.

ამდენად, ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულება მხარეთა შორის უნდა დაიდოს წერილობითი ფორმით, წინააღმდეგ შემთხვევაში მას არ ექნება იურიდიული ძალა. წერილობითი ფორმა ემსახურება სამართლებრივ უსაფრთხოებას და იცავს მხარეთა ინტერესებს. მხარეთა წერილობითი შეთანხმების საფუძველზე დავას არ იწვევს ის არსებითი პირობები, რაზეც თანხმდებიან მხარეები ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულების დადების დროს.

საყურადღებოა აღნიშნული ნორმის მეორე პუნქტი, რომლის თანახმად: „თუ ვალის არსებობა აღიარებულია ანგარიშსწორების (გადახდის) საფუძველზე, ან მორიგების გზით, მაშინ ფორმის დაცვა არ არის აუცილებელი.“

სასამართლო პრაქტიკის შესწავლის საფუძველზე ნათელი ხდება, რომ არანაკლები მნიშვნელობა აქვს წერილობით ფორმას, როდესაც ვალის არსებობის აღიარება ხდება ანგარიშსწორების საფუძველზე, რომლის დროსაც აუცილებლად უნდა მიეთითოს გადახდის მიზანი და საფუძველი. ამ შემთხვევაში მნიშვნელობა აქვს, თუ რა სახის ანგარიშსწორებასთან გვაქვს საქმე – იქნება ეს ნაღდი თუ უნაღდო. ფორმის დაცვის სავალდებულობას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ნაღდი ანგარიშსწორების დროს, სადაც მხარეთა ინტერესები ნაკლებად არის დაცული წერილობითი ფორმის გარეშე. ანგარიშსწორების დროს, რომელიც ხდება ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულების შესრულების მიზნით, მხარეთა უფლება-მოვალეობების სამართლებრივი რეგულირება უფრო დეტალურად ხდება წერილობითი ფორმის დაცვით. ამ შემთხვევაში ფიქსირდება ანგარიშსწორების მიზანი, ფარგლები, კურსი, ვალდებულების სახე და მოცულობა, რომელთა აღიარებაც მოხდა, ასევე შეცვლილი გარემოებები, რაც შეიძლება იყოს ვალდებულების შესრულების დამაბრკოლებელი გარემოება და ა.შ. ამდენად, მხარეები სახელ-

¹⁰ ზოიძე ბ., სამართლის პრაქტიკული ყოფიერების შემეცნების ცდა უპირატესად ადამიანის უფლებათა ჭრილში, ესეები, თბ., 2013, 51.

შეკრულებო შეთანხმებით, ან მის გარეშე, ნაგულისხმევად ანაწილებენ რისკებს და განსაზღვრავენ სახელშეკრულებო პირობებს.¹¹

რაც შეეხება მორიგებას, იგი მხარეთა შორის კომპრომისის გამოხატულებაა, რომლის დროსაც ორივე მხარე ერთმანეთის მიმართ დათმობაზე მიდის. მორიგება შეიძლება დაიდოს მხოლოდ სადავო მატერიალური სამართალურთიერთობის სუბიექტებს შორის (მოსარჩელეს, მოპასუხესა და დავის საგანზე დამოუკიდებელი მოთხოვნის მქონე მესამე პირს შორის). მორიგებას ამტკიცებს სასამართლო, რაც ნიშნავს, რომ იგი ამოწმებს შეთანხმების პირობების ნამდვილობას – ხომ არ ეწინააღმდეგება იგი კანონს ან ზნეობრიობის ნორმებს, ხომ არ არღვევს მესამე პირთა კანონით დადგენილ უფლებას.¹²

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე, წერილობითი ფორმის დაცვის აუცილებლობა ასევე მისაღები იქნება, როდესაც ვალის არსებობის აღიარება ხდება ანგარიშსწორების ან მორიგების საფუძველზე.

6. აბსტრაქტული ვალის არსებობის აღიარების გამოიჯვანა კაუზალური ვალის აღიარებისაგან

აბსტრაქტული ვალის აღიარება არის მოვალის დამოუკიდებელი შეპირება კრედიტორის მიმართ.¹³ აღიარება იმ ვალდებულების შესრულებას ემსახურება, რომელიც ამა თუ იმ საფუძველით შესრულებას არ ექვემდებარება.

კაუზალური ვალის აღიარება ხდება არსებული ვალდებულების შესრულების ფარგლებში, რომლის დროსაც ხდება მხარეთა შეთანხმება ამა თუ იმ პირობის შეცვლაზე ან დამატებაზე, რაც ემსახურება ვალდებულების შესრულებას. კაუზალური ვალის აღიარებამ შესაძლოა, მთლიანად ან, სულ ცოტა, განსაზღვრულ ფარგლებში უზრუნველყოს დავისა თუ გაურკვევლობის თავიდან აცილება და ეს უკანასკნელი საბოლოოდ მოწესრიგდეს.¹⁴ აქედან გამომდინარე, კაუზალური ვალის აღიარება სხვადასხვა სახით შეიძლება არსებობდეს: ერთი, როდესაც მხარე არსებული ვალდებულების შესრულებისას ახდენს რაიმე პირობის დადასტურებას ან დაზუსტებას, რაც შეიძლება ეხებოდეს შესრულების ხარისხს, თანხის ოდენობას, შესრულების ადგილს და ა.შ.; მეორე მხრივ, აღიარება შეიძლება ემსახურებოდეს იმ სირთულეების თავიდან აცილებას, რაც ვალდებულების შესრულებას შეიძლება უკავშირდებოდეს. აქ საუბარია სხვა შესრულებაზე, როდესაც

¹¹ ჩიტაშვილი ნ., შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე (შედარებითი ანალიზი), თბ., 2015, 256-257.

¹² ქურდაძე შ., სამოქალაქო საქმეთა განხილვა პირველი ინსტანციის სასამართლოში, თბ., 2005, 124.

¹³ კროპკოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადამუშავებული გამოცემა, მთარგმნელები: თ. დარჯანია, ზ. ჭეჭელაშვილი, თბ., 2014, 580.

¹⁴ კროპკოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადამუშავებული გამოცემა, მთარგმნელები: თ. დარჯანია, ზ. ჭეჭელაშვილი, თბ., 2014, 580.

მხარეებს შორის ხდება შეთანხმება მხოლოდ ვალდებულების შესრულების ნაწილში, რათა მიღწეულ იქნეს ვალდებულების შეწყვეტა.¹⁵ ამ შემთხვევაში მოვალის მიერ კრედიტორისათვის ხდება სხვა შესრულების შეთავაზება, ე.ი. ჯერ კიდევ ვალდებულების განხორციელებამდე არის შესაძლებელი მხარეთა მიერ იმის განსაზღვრა, რომ მოვალე უფლებამოსილია, ნაკისრი ვალდებულების შესრულების ნაცვლად სხვა შესრულება განხორციელოს. ასეთ შემთხვევაში მოვალეს ენიჭება შესრულების ჩანაცვლების უფლებამოსილება.¹⁶ მაგალითად: უალკოჰოლო სასმელების საწარმომ, ხელშეკრულების თანახმად, რესტორანს უნდა მიაწოდოს 1000 ცალი ლიმონათი „მზიური“. იმის გამო, რომ ამ სახეობის სასმელი ვერ დაამზადა, საწარმომ სანაცვლოდ შესთავაზა იმავე რაოდენობის ლიმონათი „გვირილა“, რაზეც რესტორანმა თანხმობა განაცხადა. ეს იქნება სხვა შესრულება არსებული ვალდებულების შესრულების ფარგლებში, ანუ კაუზალური ვალის აღიარება და არა აბსტრაქტული ვალის აღიარება.

კაუზალური ვალის აღიარებას მიეკუთვნება მხარეთა შეთანხმება სხვა ვალდებულებაზე, რომელიც, თავის მხრივ, განსხვავდება სხვა შესრულებისაგან. მაგალითად: მსესხებელი ვერ ასრულებს სესხის ხელშეკრულებით ნაკისრ ვალდებულებას და ვერ უბრუნებს გამსესხებელს 1000 ლარს. მხარეები შეთანხმდნენ, რომ მსესხებელი გამსესხებელს სანაცვლოდ ბინაში ჩაუტარებს რემონტს. ასეთი შეთანხმების საფუძველზე წარმოიშობა სხვა ვალდებულება (ნოვაცია), რომელიც არ იწვევს თავდაპირველი ვალდებულების შეწყვეტას, განსხვავებით სხვა შესრულებისაგან. აღნიშნულის თანახმად, თუ ახალი ვალდებულება არ შესრულდება, მაშინ კრედიტორს აქვს თავდაპირველი ვალდებულების შესრულების მოთხოვნის უფლება.

აბსტრაქტული ვალის არსებობის აღიარების ერთ-ერთ არსებით განსხვავებად უნდა ჩაითვალოს ის შესაძლებლობა, რომელიც აქვს ვალის არსებობის აღიარების დროს მოვალეს, რომელსაც, კრედიტორის თანხმობის მიუხედავად, უფლება აქვს, წერილობითი ფორმით (მაგალითად, ნოტარიუსთან) მოახდინოს თავისი ნების დაფიქსირება ვალის არსებობის აღიარებისა და, ზოგადად, მისი შესრულების შესახებ. ამ მომენტიდან დაიწყება ხანდაზმულობის ვადის დენის ათვლა სათანადო კრედიტორის მხრიდან მოთხოვნის უფლების განხორციელების შესახებ. კაუზალური ვალის აღიარების დროს სხვა შესრულებითა და ნოვაციით შესაბამისი შედეგი დგება მხოლოდ კრედიტორის თანხმობით.

ამდენად, კაუზალური ვალის აღიარების დროს უნდა დადგინდეს, რასთან გვაქვს საქმე – სხვა შესრულებასთან თუ სხვა ვალდებულებასთან. შესაბამისად, უნდა დადგინდეს, რას ემსახურება ვალის აღიარება: არსებული ვალდებულების შესრულებას თუ დამოუკიდებელი ვალდებულების წარმოშობას, ანუ დადგენილ დროსა და პირობებით შეუსრულებელი ვალდებულების შესრულებას.

¹⁵ *ჰანტურია ლ.*, სსკ-ის 428-ე მუხლის კომენტარი, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები, წიგნი III, თბ., 2001, 518.

¹⁶ *კროპჰოლერი ი.*, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადამუშავებული გამოცემა, მთარგმნელები: თ. დარჯანია, ზ. ჭეჭელაშვილი, თბ., 2014, 264.

კაუზალური ვალის აღიარება და მისი შედეგები შეიძლება ჩაითვალოს ბათილად, თუ არსებული ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობა, რომლის შესრულებასაც ემსახურება იგი, აღმოჩნდება ბათილი.

ვალის აღიარება განსხვავდება დაპირებისაგან. დაპირება და მისი შესრულების მოვალეობა არის ჩვეულებრივი სახელშეკრულებო ვალდებულება, რომელიც აუცილებელ შესრულებას ექვემდებარება. დაპირების შეუსრულებლობა იწვევს მოვალის (დამპირებლის) პასუხისმგებლობას, როგორც ზოგადი, ისე სპეციალური ნორმების მოთხოვნათა შესაბამისად. მაგალითად: ჩუქების დაპირება, სესხის დაპირება და ა. შ.

7. ვალის აღიარება როგორც უსაფუძვლო გამდიდრების საფუძველი

აბსტრაქტული ვალის არსებობის აღიარებით შესრულება შეიძლება გახდეს უსაფუძვლო გამდიდრების საფუძველი. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც პირმა შეცდომით ივარაუდა, რომ მას ევალებოდა შესრულება და ახდენს მის აღიარებას შესაბამისი ფორმით (წერილობით, შესრულებით, მაგალითად თანხის გადარიცხვით და ა. შ.), ანუ ვალის აღიარება მოხდა უსაფუძვლოდ. ეს პირდაპირ კავშირშია სსკ-ის 986-ე მუხლთან, რომლის თანახმად, პირი, რომელიც შეცდომით სხვის ვალებს ისტუმრებს, შეუძლია, ამ პირს მოსთხოვოს თავისი ხარჯების ანაზღაურება.

ამ შემთხვევაში ვალის არსებობის აღიარება მოხდა შესრულებით, თუმცა შემდეგ დადგინდა მისი უსაფუძვლოება. მართალია, ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება ნამდვილად არსებობდა, მაგრამ არა იმ პირისაგან, ვინც ანაზღაურა ზიანი. ასეთი შესრულებით დაიზოგა სხვა პირის ქონება, შესაბამისად, ამ უკანასკნელისაგან უნდა მოხდეს შესრულებულის უკან დაბრუნება.

ვალის აღიარებით შესრულებულის დაბრუნება, რომელსაც სამართლებრივი საფუძველი არ გააჩნია, მოხდება უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმებით.

რაც შეეხება კაუზალური ვალის აღიარებას, ასევე შეიძლება გახდეს უსაფუძვლო გამდიდრების საფუძველი. ეს მოხდება იმ შემთხვევაში, თუ ბათილი აღმოჩნდება ის ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობა, რომელზე დაყრდნობითაც მოხდა კაუზალური ვალის აღიარება. ამიტომაც ბათილი ვალის აღიარებით შესრულებულის უკან დაბრუნება ვითომ კრედიტორისაგან მოხდება უსაფუძვლო გამდიდრების საფუძველზე.

მოთხოვნის ხანდაზმულობა განსხვავებულ შედეგებს აწესებს კრედიტორისა და მოვალის მიმართ. „მოთხოვნის ხანდაზმულობა არ ნიშნავს ამ მოთხოვნის შეწყვეტას. მოთხოვნა კვლავინდებურად არსებობს და მოვალეს კვლავაც შეუძლია, ეს მოთხოვნა ნებაყოფლობით შეასრულოს. მაგრამ კრედიტორი კარგავს მოვალისაგან ამ მოთხოვნის იძულებით შესრულების შესაძლებლობას“.

ბას”.¹⁷ ანუ ხანდაზმულობის ვადის დენის გასვლის შემდეგ კრედიტორს ეკარგება „სასამართლოს ან სხვა ორგანოს მეშვეობით პირის მოთხოვნის იძულებით განხორციელების შესაძლებლობა, მაგრამ არა სასამართლოსათვის, ან სხვა ორგანოსათვის მიმართვის უფლება“.¹⁸

ამდენად, მოვალე არ არის შეზღუდული და, ხანდაზმულობის მიუხედავად, შეუძლია, აღიაროს ვალის არსებობა. თუ ვალის აღიარება მოხდა შესრულებით, ეს იქნება ვალდებულების შეწყვეტის საფუძველი. სხვა ფორმით აღიარება კი იქნება ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტის საფუძველი (სსკ-ის 137-ე მუხლი). ასეთი აღიარება ვალდებულების შემდგომში შესრულების გარანტიაა. შესაბამისად, ვალის აღიარებით ხელახლა იწყება ხანდაზმულობის ვადის დენა.

მართალია, მოვალეს უფლება აქვს, ხანდაზმულობის ვადის დენის გასვლის შემდეგაც აღიაროს ვალის არსებობა, მათ შორის შესრულებით, თუმცა, სსკ-ის 144-ე მუხლის თანახმად: „თუ ვალდებულმა პირმა ვალდებულება შეასრულა ხანდაზმულობის ვადის დენის გასვლის შემდეგ, მას არა აქვს უფლება, მოითხოვოს შესრულებულის დაბრუნება, თუნდაც მოვალეობის შესრულების მომენტში მას არ სცოდნოდა, რომ ხანდაზმულობის ვადა გასული იყო“.

აღიარებით შესრულება კონკრეტულ შემთხვევაში შეიძლება სადავო გახდეს და უკან დაბრუნებას დაექვემდებაროს უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმებით. გამოთხოვა მოხდება, თუკი ამ შესრულებულის გაქვითვა იყო შესაძლებელი.

ამ ურთიერთობას არეგულირებს სსკ-ის 443-ე მუხლი, რომლის თანახმად, მოთხოვნის ხანდაზმულობა არ გამორიცხავს ვალდებულების გაქვითვას, თუ მოთხოვნა იმ დროისათვის არ იყო ხანდაზმული, როცა მისი გაქვითვა ჯერ კიდევ შეიძლებოდა.

განვიხილოთ ის შემთხვევა, როდესაც ორმხრივ ვალდებულებაში, სადაც გაქვითვით შესაძლებელი იყო ვალდებულების შესრულება და არ მოხდა გაქვითვა. ერთ-ერთი მხარის მიერ აღიარებით შესრულებულის უკან გამოთხოვა შეიძლება მოხდეს სსკ-ის 443-ე და 976-ე მუხლების მოთხოვნათა საფუძველზე.

ამდენად, თუ ორმხრივი ვალდებულების დროს რომელიმე მხარე აღიარებით შეასრულებს ვალდებულებას, თუმცა ეს შესრულება მისი მხრიდან არ მოხდებოდა, თუ მას ეცოდინებოდა, რომ შესაძლებელი იყო ვალდებულებათა გაქვითვით შესრულება, მაშინ მას უნდა ჰქონდეს შესრულებულის უკან მოთხოვნის უფლება და ეს მოთხოვნა უნდა დაკმაყოფილდეს უსაფუძვლო გამდიდრების საფუძველზე.

მართალია, პირი თავისი ნებით, აღიარებით ასრულებს ვალდებულებას, მაგრამ ის შეცდომით ფიქრობს, რომ ვალდებულება არ არის შესრულებული. ამიტომ, როდესაც მეორე მხარეს ასე-

¹⁷ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ., 2011, 122.

¹⁸ ახვლედიანი ზ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები, წიგნი პირველი, მუხლი 128, თბ., 1999, 317.

ვე არ შეუსრულებია ვალდებულება, მაშინ მის მიმართ ვალის აღიარებით შესრულება უნდა ჩაითვალოს უსაფუძვლო გამდიდრებად და დაეკისროს დაბრუნება შემსრულებლის მიმართ.¹⁹

8. დასკვნა

ვალის არსებობის აღიარება, როგორც აბსტრაქტული ვალის აღიარება, მნიშვნელოვანი ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობაა, რომელიც თანაბრად უნდა იცავდეს მხარეთა უფლება-მოვალეობებს. ანუ ერთი პირის მიერ გამოვლენილი ნების უარყოფის უფლება უსაფუძვლოდ არ უნდა შეეძლოს მეორე მხარეს და უარყოფის შემთხვევაში, პირს, რომელმაც აღიარა ვალის არსებობა, უნდა შეეძლოს თავისი ნების თავისუფალი აღიარება, ვინაიდან სხვისი ნების უარყოფა არ უნდა ხდებოდეს ამ უკანასკნელის თავისუფლების შეზღუდვისა და უფლების დარღვევის ხარჯზე.

ფორმის დაცვით ცალმხრივად გამოვლენილი ნება ვალის არსებობის შესახებ ყოველთვის არ მიიჩნევა ბათილად და იგი იწვევს შესაბამის სამართლებრივ შედეგებს. ზოგჯერ ვალის არსებობის აღიარება არის ცალმხრივი ხელშეკრულება, რომელიც ვალდებულების წარმოშობის განსაკუთრებული შემთხვევაა. ასეთი ხელშეკრულების შესრულება და შედეგები წესრიგდება როგორც ზოგადი, ისე სპეციალური ნორმების საფუძველზე.

ვალის არსებობას აღიარებენ მაშინ, როდესაც კრედიტორის მოთხოვნის დაკმაყოფილების საფუძველი აღარ არსებობს და მაინც ხდება აღიარება.

ძირითადი ვალდებულების შესრულების პროცესში რაიმე ცვლილების აღიარება არის კაუზალური აღიარება და იგი ემიჯნება სსკ-ის 341-ე მუხლით გათვალისწინებულ ვალის არსებობის აღიარებას.

უდიდესი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს ვალის არსებობის აღიარებას, რაც შეიძლება გახდეს უსაფუძვლო გამდიდრების საფუძველი. შესაბამისად, მისი შედეგების მოწესრიგება ზოგადი და სპეციალური ნორმების საფუძველზე მეტად მნიშვნელოვანია.

ბიბლიოგრაფია

1. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 1997.
2. “ნოტარიატის შესახებ” საქართველოს 2009 წლის 4 დეკემბერის კანონი, №2283-III.

¹⁹ *vrcl ad i xil eT Cit oSvil i T., val debul ebi Tsamar TI ebrivi ur Tier Tobebi dan gamomdi nare val debul ebaTa Si naar si da saxeebi, usaf uZvl o gamdi dreba, Tb., 2015, 98–107.*

3. „სანოტარო მოქმედებათა შესრულების წესის შესახებ“ ინსტრუქციის დამტკიცების თაობაზე საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 31 მარტის ბრძანება, №71.
4. *ახვლედიანი ზ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები, წიგნი პირველი, მუხლი 128, თბ., 1999, 317.
5. *ზოიძე ბ.*, ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, თბ., 2005, 270.
6. *ზოიძე ბ.*, სამართლის პრაქტიკული ყოფიერების შემეცნების ცდა უპირატესად ადამიანის უფლებათა ჭრილში, ესეები, თბ., 2013, 51.
7. *კროპკოლერი ი.*, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადამუშავებული გამოცემა, მთარგმნელები: *თ. დარჯანია, ზ. ჭეჭელაშვილი*, თბ., 2014, 580.
8. *ქურდაძე შ.*, სამოქალაქო საქმეთა განხილვა პირველი ინსტანციის სასამართლოში, თბ., 2005, 124.
9. *ჩიტაშვილი თ.*, ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობებიდან გამომდინარე ვალდებულებათა შინაარსი და სახეები, უსაფუძვლო გამდიდრება, თბ., 2015, 98-107.
10. *ჩიტაშვილი ნ.*, შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე (შედარებითი ანალიზი), თბ., 2015, 256-257.
11. *ცერცვაძე ლ.*, ვალდებულების წარმოშობის სპეციფიკური საფუძვლები – სახელმწიფოებრივი სამართალი (ავტორთა კოლექტივი), რედაქტორი: *გ. ჯუღელი*, თბ., 2014, 201.
12. *ჭანტურია ლ.*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ., 2011, 298.
13. *ჭანტურია ლ.*, სსკ-ის 428-ე მუხლის კომენტარი, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები, წიგნი III, თბ., 2001, 518.
14. *ჭანტურია ლ.*, შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 1997, 315.
15. უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, საქმე №ას-839-890-2011, 8 ნოემბერი 2011წ. ვალის არსებობის აღიარება, 2012 წლის კრებული №2.
16. განჩინება №ას-1485-1401-2012, უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები, 2013 წლის კრებული №12, ქ. თბილისი, 11 ნოემბერი, 2013, 9.
17. ვალის არსებობის აღიარება, განჩინება, №ას-392-371-2013, 8 ნოემბერი, 2013 წ., ქ. თბილისი, სასამართლო გადაწყვეტილებათა კრებული №10, 2014, 24.